

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (29 Μαΐου 1453)

- «Το δε την πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστί, οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικοῦντων ἐν ταύτῃ. Κοινή γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν»

(Απόκριση Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ' τοῦ Παλαιολόγου πρὸς Μωάμεθ Β' τον Πορθητή).

Οι κυριότεροι βυζαντινοί ιστορικοί χρονογράφοι, οι οποίοι κατέγραψαν και διέσωσαν αυθεντικά και τεκμηριωμένα τα γεγονότα, πριν, κατά και μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως είναι ο Δούκας, ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ο Γεώργιος Φραντζής και ο Μιχαήλ Κριτόβουλος. Με γνώμονα την ιστορική γραφή των παραπάνω χρονογράφων συντίθεται το «Χρονικόν της αλώσεως» μέχρι την 29^η Μαΐου του 1453, ημέρα που σφράγισε επί αιῶνες την πορεία τοῦ ευσεβοῦς Γένους μας.

Τον Οκτώβριο του 1448 εκοιμήθη ο βυζαντινός αυτοκράτωρ Ιωάννης Η' Παλαιολόγος και διάδοχος αὐτοῦ ὀρίσθηκε ο ἀδελφός του Κωνσταντίνος ΙΑ' ο Παλαιολόγος, ο οποίος ἐστέφη στο Δεσποτάτο του Μυστρά και « ἐγένετο παρά πάντων δεκτός» στην Κωνσταντινούπολη. Από την ἄλλη πλευρά, κατά το ἔτος 1451, εἶχε πεθάνει ο Σουλτάνος των οθωμανῶν Μουράτ Β' και διάδοχός του ἀνεδείχθη στην Ἀνδριανούπολη ο υἱός του, Μωάμεθ Β' ο μετέπειτα πορθητής της Κωνσταντινουπόλεως.

Από τον Μάρτιο μέχρι και τα τέλη Αυγούστου του 1452 οικοδομεῖται ὑπό την ἀπόλυτη ἐπίβλεψη του Μωάμεθ το νέο φρούριο των οθωμανῶν στο πιο στενό και δύσπλευτο σημεῖο τοῦ Βοσπόρου προκειμένου να ἐλέγχεται ἀπολύτως ὑπό τους οθωμανούς η δίοδος του Βοσπόρου. Ταυτόχρονα οι οθωμανοί προβαίνουν σε σκληρές λεηλασίες στον ευρύτερο χώρο του νέου φρουρίου και δημιουργοῦν τα πρώτα σοβαρά πλήγματα στους βυζαντινούς. Τότε ακριβώς (Ιούλιος του 1453) ο αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος ἀναγκάζεται να σφραγίσει τις πύλες της Κωνσταντινουπόλεως.

Την ίδια περίοδο ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ αγωνιᾷ και υποφέρει βλέπει ότι οι Ρωμιοί είναι αποφασισμένοι να υπερασπισθούν τα ιερά και τα όσια του Γένους. Είναι δε χαρακτηριστική των τότε ιστορικών, οι οποίοι αναφέρουν ότι ο Μωάμεθ στην Ανδριανούπολη «οίκοι διάγων ουκ εδίδου ανάπαυσιν τοῖς βλεφάροις, ἀλλά και εν νυκτί και ημέρα την πάσαν φροντίδαν της πόλεως εἶχε, πῶς αὐτήν καταλάβοι, πῶς κύριος αὐτῆς γένοιτο». Τότε συμβαίνει αναπάντεχα ἀκόμη ἓνα κακό. Κάποιος ικανότατος μηχανικός –πιθανότατα Ούγγρος- μεταπηδά ἀπό τους βυζαντινούς στους οθωμανούς ἐναντι ἀδράς ἀμοιβῆς και ἀναλαμβάνει να κατασκευάσει ἓνα τεράστιο σε μέγεθος κανόνι, του οποίου η ἀποτελεσματικότητα να καταστρέφει τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεδείχθη ἐφιαλτική ἀπό την πρώτη στιγμή.

Από την πλευρά τους οι βυζαντινοί με την αποστολή πρέσβων ζητούν βοήθεια ἀπό την Ιταλία και την Ουγγαρία, ἀλλά ο Ιωάννης Ουννάδης για την παροχή στρατιωτικής ἐνισχύσεως υπέρ των βυζαντινῶν ζητεῖ ως ἀντάλλαγμα τουλάχιστον την πόλη της Μεσημβρίας στον Εὐξείνιο Πόντο.

Κατά τους μήνες Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1452 ἐνεργοποιούνται στοιχειωδῶς και βαθμιαία η Βενετία και η Γένοβα ὕστερα ἀπό σειρά σοβαρῶν ἐχθρικών ἐπιθέσεων των οθωμανῶν ἐναντίον δικῶν τους υπηκόων. Ὑποβάλλουν αἰτήσεις για παρέμβαση του Πάπα Νικολάου Ε΄ προς τους Δυτικούς ηγεμόνες και τελικῶς ἀποφασίζουν την στρατιωτική ἐνίσχυση μόνον των δικῶν τους ἐγκαταστάσεων στον Εὐξείνιο Πόντο και στη συνοικία Πέραν της Κωνσταντινουπόλεως. Και ὅλα αὐτά προς υπεράσπιση των οικονομικῶν τους συμφερόντων και ὄχι ἀπό ἐνδιαφέρον για την σωτηρία της Κωνσταντινουπόλεως.

Τον Δεκέμβριο του 1452 γίνονται στην Κωνσταντινούπολη δεκτοί ἀπό τον αυτοκράτορα Κωνσταντῖνο ο ἐλληνικής καταγωγῆς ἐξωμότης Επίσκοπος του Κιέβου Ισίδωρος ως ἀπεσταλμένος του Πάπα και ο Λεονάρδος Χίος, Λατίνος Επίσκοπος Μυτιλήνης. Οι δύο αὐτοὶ παπικοί ἀπεσταλμένοι στις 12 Δεκεμβρίου 1452 με συναίνεση και παρουσία του αυτοκράτορος Κωνσταντῖνου κηρύσσεται στην Ἁγία Σοφία η ἔνωση των δύο Ἐκκλησιῶν προκαλώντας την ἐντονότατη δημόσια ἀντίδραση της μερίδος των ορθοδόξων ἀθηνωτικῶν, οι οποίοι γνώριζαν ὅτι τίποτε δεν μπορούσαν να ἀναμένουν ως βοήθεια ἀπό τους Λατίνους. Γράφεται μάλιστα ὅτι το ἀνοσιούργημα της ψευδοενώσεως των Ἐκκλησιῶν ἐθεωρήθη ἀπό τους πνευματικούς ἀνθρώπους της Πόλεως ως πράξη ἀσυγχώρητη ἀπό τον Θεό, ο οποίος ἀπέστρεψε το πρόσωπο αὐτοῦ ἀπό τους βυζαντινούς και η Πόλη ἔπεσε στα χέρια των ἀλλοθρήσκων οθωμανῶν.

Στα τέλη Δεκεμβρίου του 1452 ἀποφασίζεται να παραμείνουν στην Κωνσταντινούπολη και να συμμετάσχουν στην ἀμυνά της ὅσα πλοία εἶχαν ἐλλιμενισθεῖ για ἐμπορικούς λόγους, ἀλλά ἓνας ἀριθμός ἀπό αὐτά –κυρίως βενετικά- δεν πειθαρχεῖ και ἀποχωρεῖ φυγαδεύοντας και ἑκατοντάδες ἐνόπλους ἀνδρες.

Στα τέλη Φεβρουαρίου με ἀρχές Μαρτίου του 1453 οι οθωμανοί μεταφέρουν το μεγάλο κανόνι ἀπό την Ανδριανούπολη στην Κωνσταντινούπολη και συγκεντρώνουν σταδιακά τα στρατιωτικά σώματα του Μωάμεθ. Λαμβάνουν θέσεις ἀπέναντι ἀπό τα χερσαία τείχη της Κωνσταντινουπόλεως και σταδιακά ἀποκλείουν την Πόλη ἀπό ξηράς.

Οι βυζαντινοί ἐνισχύουν με κάθε μέσο τα τείχη, χερσαία και θαλάσσια, και στις 2 Ἀπριλίου κλείουν με την μεγάλη ἀλυσίδα την εἰσοδο του Κερατίου κόλπου. Παρά την κρισιμότητα των στιγμῶν η ἀντιπαράθεση ἐνωτικῶν και ἀθηνωτικῶν εἶναι πάντοτε αἰσθητή. Γράφεται μάλιστα ὅτι ο Μέγας Δούκας Λουκάς Νοταράς, ὅταν εἶδε τον ἀναρίθμητο στρατό των οθωμανῶν, εἶπε: «κρείττοτερον ἐστὶν εἰδέναι ἐν μέσῃ τη Πόλει φακιόλιον βασιλεύον

Τούρκων ή καλύπτραν Λατινικήν». (Είναι καλύτερο να δει κάποιος στη μέση της Πόλεως να βασιλεύει τουρκικό φρακιόλιο παρά παπική τιάρα).

Ο αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος υπερασπίζει μάχιμες θέσεις και κυρίως την κεντρική χερσαία Πύλη, την γνωστή ως Πύλη του Αγίου Ρωμανού, ενώ σώμα ενόπλων κινείται σε διάφορα σημεία στο εσωτερικό της Πόλεως. Το σύνολο των τότε κατοίκων της Κωνσταντινουπόλεως ανέρχονταν στις 50.000 και από αυτούς, οι μεν ένοπλοι βυζαντινοί ήταν περίπου 7.000, ενώ 2.000 ήταν οι Βενετοί και οι Γενουάτες. Στο πεδίο της μάχης δηλαδή η αναλογία ήταν ένας Ρωμιός προς είκοσι οθωμανούς.

Στις 5-7 Απριλίου έχουμε την έναρξη της πολιορκίας της Πόλεως και στις 12 Απριλίου αρχίζουν συνεχείς κανονιοβολισμοί των χερσαίων τειχών, ημέρα και νύκτα, από τους οθωμανούς. Οι βυζαντινοί με επινοητικότητα προσπαθούν με ειδικές κατασκευές να εξουδετερώσουν τις βολές, να κλείσουν με κάθε μέσο τα ρήγματα στα τείχη και να δημιουργήσουν νέα προκαλύμματα και προμαχώνες.

Στις 18 Απριλίου, κατά τα ξημερώματα, γίνεται η πρώτη επίθεση των οθωμανών στα τείχη, αλλά απωθούνται επιτυχώς από τους βυζαντινούς. Εξοργισμένος τότε ο Μωάμεθ από την μεγάλη του αλαζονεία ορμά στην θάλασσα και την ραβδίζει ως παρανοϊκός, ενώ αντικαθιστά και τον αρχηγό του στόλου του. Στις 22 Απριλίου ο Μωάμεθ τεχνάζεται ένα πρωτοφανές σόφισμα. Διατάζει την μεταφορά δια ξηράς των πολεμικών πλοίων του μέσα στον κεράτιο κόλπο. Η μεταφορά των πολεμικών πλοίων γίνεται πανηγυρικά και με τυμπανοκρουσίες μέσω ειδικά διαμορφωμένης διόδου στην περιοχή του Γαλατά από το Διπλοκίονιον έως απέναντι στο Κοσμίδιον.

Στις 7 Μαΐου γίνεται αποτυχημένη επίθεση κατά των χερσαίων τειχών με 30.000 άνδρες και ισχυρές απώλειες για τους οθωμανούς. Στις 12 Μαΐου ο Μωάμεθ τυφλωμένος από το πάθος να κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη διατάζει μεγάλη επίθεση με δύναμη 50.00 ανδρών κατά τα μεσάνυχτα. Σε μάχη επί των τειχών κοντά στα ανάκτορα σημειώνονται μεγάλες απώλειες και για τα δύο μέρη. Ο αυτοκράτωρ εκείνη τη νύκτα παρά τις πιέσεις και τις προτροπές από το στενό περιβάλλον του δεν εδέχθη να εγκαταλείψει την Πόλη.

Άξιο ιδιαίτερης μνείας είναι ότι κατά την ημέρα της ονομαστικής εορτής του Κωνσταντίνου (21 Μαΐου) η πρόταση του Μωάμεθ προς τον αυτοκράτορα να παραδώσει την Πόλη με αντάλλαγμα την περιουσία του ιδίου, της οικογένειάς και των αρχόντων του. Τότε ο γενναίος και μαρτυρικός Ρωμιός αυτοκράτορας αποκρίνεται στο Μωάμεθ: «δε την πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμόν ἐστί, οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινή γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως ἀποθανούμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Μεταξύ 25^{ης} και 26^{ης} Μαΐου συμβαίνουν διάφορα εντυπωσιακά δυσοίωνα, όπως η πτώση της Ιεράς Εικόνας της Θεοτόκου κατά την λιτάνευσή της και «τοῦτο παρά δόξαν γεγονός φρίκην τε πολλήν και αγωνίαν μεγίστην και φόβον πάσιν ανέβαλεν». Παράλληλα, ισχυρή καταιγίδα με αστραπές και χαλάζι αναστατώνει τους βυζαντινούς, ενώ την επομένη «νέφος βαθύ την πόλιν πάσαν περιεκάλυψε από πρωίας βαθείας έως εσπέρας». Ορισμένοι μάλιστα ιστορικοί χρονογράφοι της εποχής εκείνης αναφέρουν ότι από την πρώτη ημέρα της πολιορκίας μέχρι και την 27^η Μαΐου, τρεις δηλαδή ημέρες προ της αλώσεως, ολόκληρη την Πόλη εκάλυπτε περιφερόμενη ουράνια φωτεινή νεφέλη, η οποία όταν εξαφανίστηκε προκάλεσε τον τρόμο των Ρωμιών, επειδή θεωρήθηκε ότι η Θεοτόκος είχε πλέον αφήσει απροστάτευτη την Πόλη της στα χέρια των οθωμανών.

Κατά τις δύο τελευταίες ημέρες (26/27 Μαΐου) προ της αλώσεως ο οθωμανικός στρατός προετοιμαζόταν με νηστεία και προσευχή. Φωτοχυσίες και θορυβώδεις νυκτερινοί εορτασμοί στο οθωμανικό στρατόπεδο έσπερναν τον πανικό στους πολιορκουμένους Ρωμιούς. Την παραμονή της μεγάλης επιθέσεως (28 Μαΐου) ο Μωάμεθ ανακοινώνει στα στρατεύματά του ότι την επομένη θα γίνει η μεγάλη και τελική επίθεση. Επακολουθεί γενική κινητοποίηση με υποσχέσεις ανταμοιβών στους στρατιώτες, προσευχές και ηθική ενίσχυση, ενεργοποίηση ποικίλων πολιορκητικών κατασκευών και αλληπάλληλοι κανονιοβολισμοί. Κατά τα ξημερώματα της 29^{ης} Μαΐου, ημέρα της μάρτυρος Αγίας Θεοδοσίας, αρχίζει η επίθεση των Οθωμανών με κύριο στόχο την πύλη του Αγίου Ρωμανού. Γίνονται αλληπάλληλες προσπάθειες εισόδου δια μέσου των τειχών, ενώ εξακολουθούν οι κανονιοβολισμοί. Παρά την σθεναρή αντίσταση των πολιορκουμένων σχεδόν ταυτόχρονα επιτυγχάνεται η διείσδυση των οθωμανών γενιτσάρων από την κερκόπορτα και από την πύλη του Χαρισίου. Η κερκόπορτα ήταν υπόγεια, κρυφή, παλαιά είσοδος, «παραπόρτιον», πλησίον του παλατίου που είχαν ανοίξει προσφάτως για τις δικές τους ανάγκες οι βυζαντινοί. Διαθρυλείται ότι την πύλη του Ρωμανού είχαν ανοίξει στους οθωμανούς γενιτσάρους για να εισέλθουν στην Πόλη ορισμένοι Εβραίοι, οι οποίοι συνεργάζονταν μαζί τους.

Επικρατεί παντού πανικός και όλοι, κατακτητές και μη, κατευθύνονται στο κέντρο της Πόλης. Θρίαμβος, λεηλασία, αγριότητα και βιαιοπραγίες για τους κατακτητές. Σφαγή, αιχμαλωσία και κάθε είδους ατίμωση για τους κατακτημένους. Τότε πεθαίνει μαχόμενος μέχρι τέλους επί των επάλξεων και ο αυτοκράτωρ Κωνσταντίνος.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε το επεισόδιο, το οποίο καταγράφει ο χρονογράφος Φραντζής και αφορά την πίστη και την ταπεινότητα του αυτοκράτορος. Η διήγησή του έχει ως εξής:

«Ερχόμενος ο αυτοκράτορας στον πάνσεπτο ιερό ναό της Του Θεού Σοφίας για την τελευταία θεία Λειτουργία προσευχήθηκε κλαίγοντας και γονυπετής μετέλαβε τα Άχραντα και Θεία μυστήρια. Έπειτα μετέβη στα ανάκτορα, σταμάτησε για λίγο και ζήτησε συγχώρεση από τους πάντες. Ποιος να διηγηθεί τα κλάματα και τους θρήνους στο παλάτι εκείνη την ώρα; Ακόμη και αν υπήρχε άνθρωπος καμωμένος από ξύλο ή πέτρα ήταν αδύνατο να μη θρηνήσει».

Οι χρονογράφοι αναφέρουν επίσης ότι ο Κωνσταντίνος βλέποντας την άλωση της Πόλεως είπε γοερά τις εξής φράσεις: «Δεν υπάρχει κανείς χριστιανός να πάρει το κεφάλι μου; Χίλιες φορές να πεθάνω παρά να ζήσω και να δώ την άλωση της Πόλης».

Τέτοιες ήταν οι επί τρεις ημέρες σφαγές, καταστροφές και ιεροσυλίες, ώστε ο χρονογράφος Φραντζής δεν είναι υπερβολή όταν γράφει ότι: «σε ολόκληρη την Κωνσταντινούπολη δεν φαινόταν σπιθαμή χώμα από τις σωρούς των νεκρών». Μετά από τρεις ημέρες έπαυσε η λεηλασία και ο Μωάμεθ Β΄ ο πορθητής, αφού εισήλθε έφιππος στον ιερό ναό της Του Θεού Σοφίας για να προσευχηθεί για την νίκη του, μετέβαλε την «Μεγάλη Εκκλησία», όπως λέγεται σε τέμενος.

Η Πόλη εάλω και ήταν Μάιος του 1453. Κατά μήνα Μάιο είχαν γίνει τα εγκαίνια της Κωνσταντινούπολεως και πάλι κατά μήνα Μάιο «επάρθεν η Ρωμανία». Κωνσταντίνος ο Μέγας την έχτισε και επί Κωνσταντίνου εάλω. Η Κωνσταντινούπολη ήταν και παραμένει η πόλη της Θεοτόκου, η πόλη των θρύλων, των δακρύων και των στεναγμών του ευσεβούς Γένους μας. Τελικά, η Πόλη των πόλεων διαχρονικά αποτελεί την «κιβωτό της Ρωμιοσύνης και της Ορθοδοξίας».